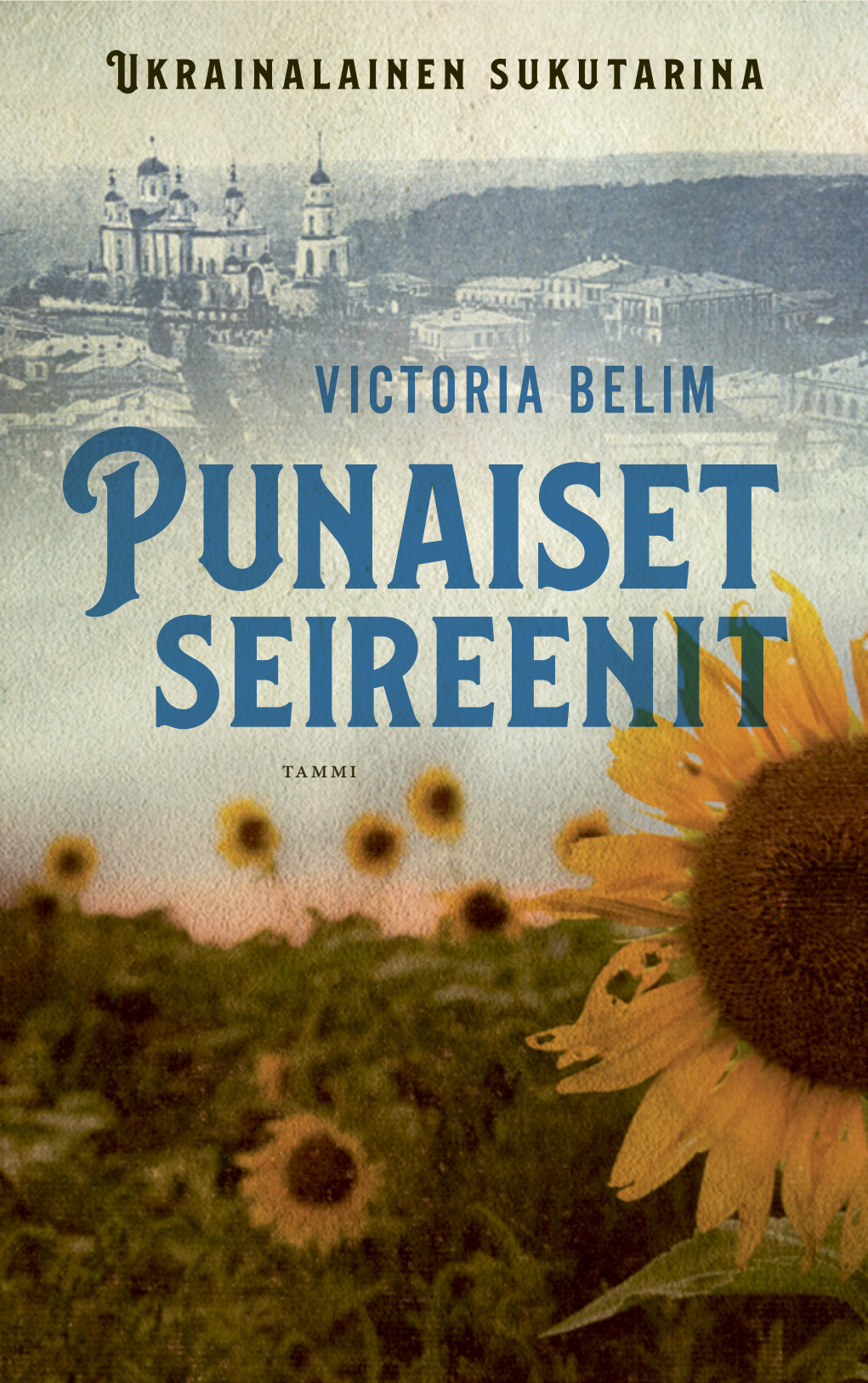

UKRAINALAINEN SUKUTARINA

VICTORIA BELIM

PUNAISET
SEIREENIT

TAMMI

Victoria Belim

Punaiset seireenit

Ukrainalainen sukutarina

SUOMENTANUT | TERO VALKONEN

tammi

80 VUOTTA

HELSINKI

SUOMEN KULTTUURIRAHASTO ON TUKENUT TEOKSEN SUOMENNOSTYÖTÄ.

ENGLANNINKIELINEN ALKUTEOS: *THE ROOSTER HOUSE*.

A UKRAINIAN FAMILY SECRET

COPYRIGHT © VICTORIA FROLOVA 2023

PUBLISHED BY ARRANGEMENT WITH GREYHOUND LITERARY AGENTS.

KARTTA: DAVID ANDRASSY

JOIDENKIN HENKILÖIDEN NIMIÄ JA PIIRTEITÄ ON MUUTETTU

YKSITYISYYDEN SUOJELEMISEKSI.

SITAATIN ANTON TŠEHOVIN *KIRSIKATARHASTA* ON SUOMENTANUT

MARTTI ANHAVA.

PÄÄLLYS: TUOMO PARIKKA

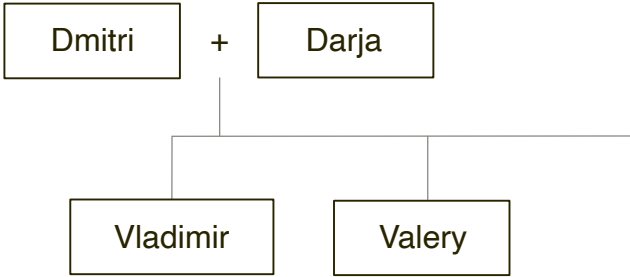
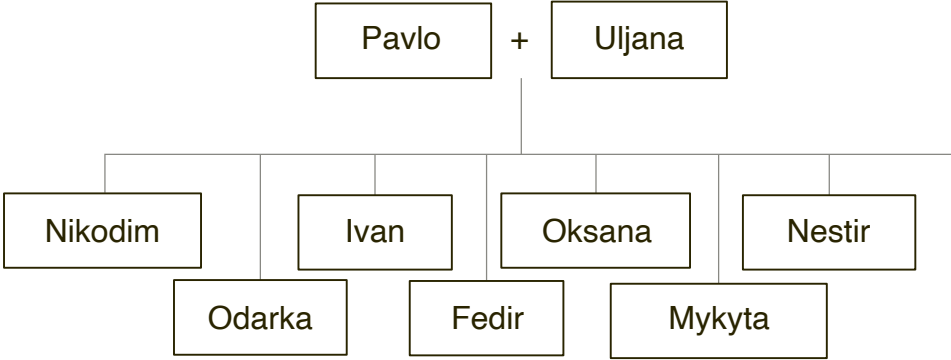
SUOMENKIELINEN LAITOS © TERO VALKONEN JA TAMMI 2023

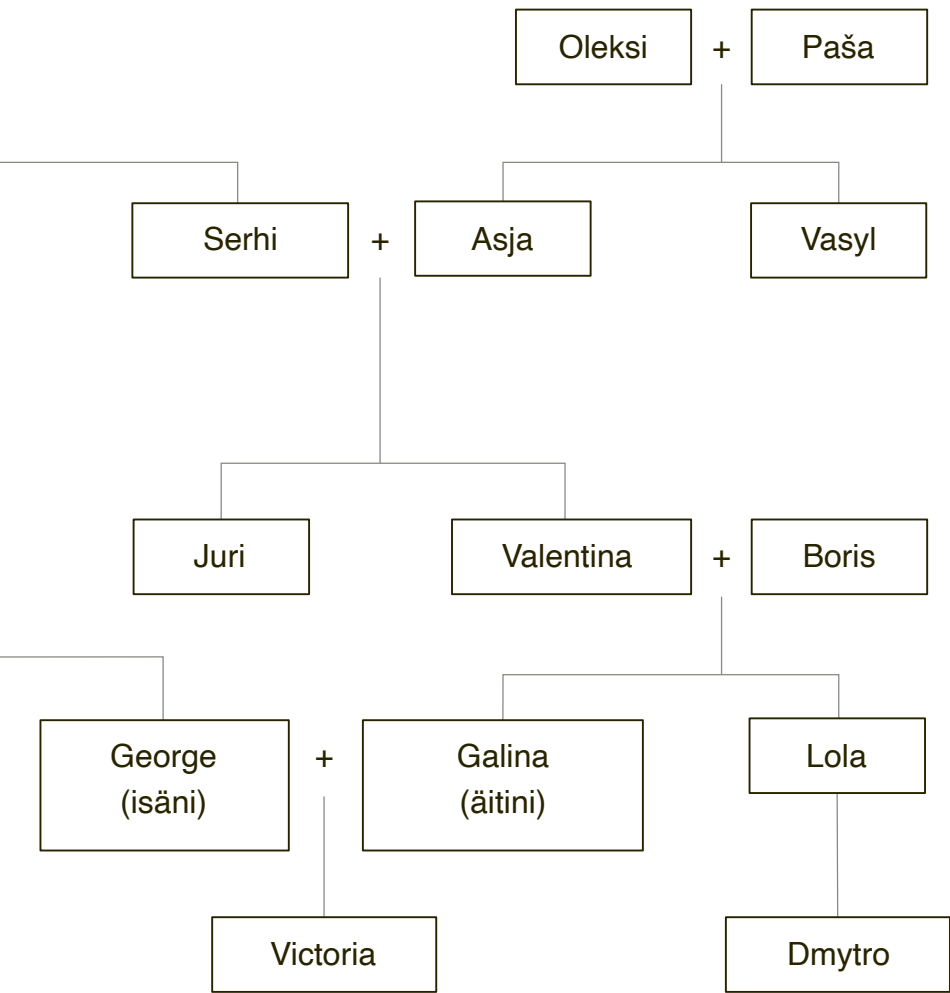
TAMMI ON OSA WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖTÄ

ISBN 978-952-04-4781-6

PAINETTU EU:SSA

Isoäitini Valentinan (1934–2021) muistolle

Kirjassa mainitut Ukrainan paikkakunnat

0 100 200 300 400 500

Kilometriä

Hadjats̄

Pultava

Rešetylvivka

Krutyi Berih

Myh'ailivka

Majatška

Petrykivka

Harkova

Donetsk

Mariupol

Krim

a

"Keitä me olemme? Minkälaisten isien lapsia?"

TARAS ŠEVTŠENKO

*"Onhan niin selvää
että jotta voisimme alkaa elää nykyisyydessä
meidän on ensin lunastettava menneisyytemme,
pantava sille piste."*

ANTON TŠEHOV: KIRSIKATARHA

ESIPUHE

Tein *Punaisiin seireeneihin* viimeiset korjaukset heinäkuussa 2022, ja hioessani käsikirjoitusta tuoreimmat Ukraina-utiset mielessäni tiedostin, etten olisi pystynyt kirjoittamaan tätä teosta nyt. Siinä kuvataan aivan tiettyä aikaa ja paikkaa, jopa tietynlaista viattomuutta, koska en olisi osannut kuvitella vuoden 2022 tapahtumia edes vuonna 2014. Kuvani Ukrainasta on henkilökohtainen, siinä näkyy tapa jolla tiedostin oman taustani uudelleen vasten ukrainalaisen historian hyökä.

2014 oli minulle kaiken muuttava vuosi, jonka tapahtumat saivat ymmärtämään, miten lujasti olin kiinnittynyt synnyinmaahani, vaikken ollut asunut siellä vuosikausiin. Krimin liittäminen Venäjään osoitti, kuinka helposti maailmanjärjestys voi muuttua ja kuinka köykäisiä ovat kansallisvaltioiden väliset sopimukset. Se paljasti myös, miten monin tavoin Ukrainan maantieteellinen asema ”rajamaana” vaikuttaa sen historiaan. Euroopan unionin ja Venäjän väliin sijoittuva Ukraina on väistämättä ikään kuin matkalla jompaankumpaan suuntaan. Toisinaan siitä seuraa hyödyllistä ajatustenvaihtoa. Joskus taas se muuttuu katastrofiksi, kuten vuonna 2014.

Palasin silloin maahan, jossa olin viettänyt elämäni ensimmäiset viisitoista vuotta, liikuin yhdessä isoäitini Valentinan

kanssa ja löysin koko Ukrainan uudelleen. Juuri vuosien 2014 ja 2019 väliset matkat innoittivat kirjoittamaan *Punaiset seireenit*.

Lukiessani teosta nyt tiedostan vanhojen sotien ja yhä jatkuvan sodan välisen yhteyden, ja toivon että se surullisuudestaan huolimatta vaikuttaa erityisesti niihin lukijoihin, jotka haluavat ymmärtää maata, jota kutsun kodikseni. Tulevaisuus on toki tuntematon, mutta Ukrainan sinnikkyys saa minut toivomaan, että se selviää sodasta voitokkaana.

Päätin kirjoittaa *Punaiset seireenit* käyttäen isoisoäitini Asjan sukunimeä Belim; halusin kunnioittaa ratkaisulla yhtä elämäni merkittävimmistä naisista, juuri sitä joka innoitti minua kirjoittamaan tarinamme muistiin. Sukulaisten nimet ovat oikeita, mutta Ukrainan nykytilanteen johdosta osa muiden henkilöiden etunimistä on heidän yksityisyytensä varjelemiseksi muutettu.

OSA 1

UKRAINAN RANNOILLE

ENSIMMÄINEN LUKU

Vladimir-sedän ja minun välit menivät poikki kuu-
kausi sen jälkeen, kun hänen kaimansa valtasi Kri-
min. Hän lähetti minulle aamukolmelta Tel Avivin
aikaa viimeisen viestinsä, jossa väitti että sukumme tulisi olla
kiitollinen Neuvostoliitolle. Kun luin sedän sähköpostiviestin
aamukahdeksalta Brysselissä, tuskin huomasin että hänen
Skype-kuvansa oli muuttunut elottoman harmaaksi eikä
hänen Viber-profilissaan enää ollut valokuvaa hänestä lootus-
asennossa.

Vladimirin viesti herätti aikamoisia tunteita. Hän kirjoitti
usein uskomattomia: Amerikka oli aivopessyt minut ja ame-
rikkalainen kapitalismi tappanut isäni, mutta pahiten minua
loukkasi väite että me, meidän sukumme siis, olimme Neu-
vostoliitolle kiittolisuudenvelassa. Tuntui suorastaan säädyt-
tömältä että joku kaipasi hallintoa, joka oli käytännössä tota-
litarismin synonyymi. Oli vaikea uskoa että setäni, innokas
joogi ja valokuvaaja, oli tosiaan muuttunut Neuvostoliiton hir-
mutekojen puolustelijaksi. Neuvostoliitto karsi sukupuutani
ankarasti, tuhosi meitä sodissa, nälänhädissä ja puhdistuk-
sissa, joten jouduimme maksamaan kalliisti neuvostososialis-
min seitsemästä vuosikymmenestä. Mitä enemmän pyöritte-
lin muistoja neuvostolapsuudesta Ukrainassa ja elämämme

ankeudesta 1980-luvulla, sitä rajummin kurkkua kuristi ja ohi-moita jomotti. Suljin kannettavan, kävelin ikkunalle ja painoin otsan vasten kylmää lasia.

Brysselin harjakatot kimaltelivat sateen jäljiltä, pilvet kul-kivat yhä raskaina puiden yllä kaupungin laidalla. Hengitin hitaasti ikkunaan ja katsoin miten punaiset katot muuttuivat oransseiksi. Höyry kuitenkin haihtui pian ja kaikki oli jälleen elävää, aiempaakin elävämpää. Mutta minun ajatukseni olivat sekaisin.

Vladimir oli isän isovelji. Isä menehtyi kolme vuotta aiem-min, ja Vladimir oli ainoa yhteyteni siihen puoleen sukua. Syn-nyimme samassa maassa, Ukrainassa. Puhuimme samaa kieltä, venäjää. Asuimme kumpikin nykyään paikassa, jossa kukaan ei ollut tuntenut meitä kun olimme lapsia, kuten Vladimir usein sanoi. Mutta kun riitelimme, olisimme hyvin voineet olla eri planeetoilta. Minä muutin Ukrainasta 15-vuotiaana Chica-goon ja Vladimir 55-vuotiaana Tel Aviviin, mutta hän pysyi yhä omassa neuvostogalaksissaan. Hänen Neuvostoliittonsa ei lainkaan muistuttanut sitä jonka minä tunsin. Minulle Neuvos-toliitto merkitsi puutetta ja kauppojen tyhjiä hyllyjä. Hänelle taas ydinmahtia ja vahvaa armeijaa. Minun Neuvostoliittoni oli 80-luvun romahdus ja Tšernobylin katastrofi. Hänen Neu-vostoliittonsa oli 50-luvun nousukausi ja Juri Gagarinin lento, ensimmäinen ihminen avaruudessa. Minua hämmästytti, että Vladimir odotti minun tuntevan kiitollisuutta minkäänlaista Neuvostoliittoa kohtaan.

Suvussa oli monta puolueeseen kuuluvaa kommunistia, äidinisän isä jopa luonnehti itseään ylpeästi bolševikiksi. Samaiset kommunistit kuitenkin äänestivät vuonna 1991 Ukrainan itsenäisyyden puolesta, meidän bolševikkimme myös. Kukaan ei kaivannut Neuvostoliittoa. Olin aina pitä-nyt nostalgialta sairautena ja neuvostonostalgialta erityisen

patologisena, joten Vladimirin tapaus kiusasi minua. Ei normaali ihmisten pitäisi kaivata ruokajonoja, sähkökatkoja ja jatkuvaa puutetta. Ei terveiden ihmisten pitäisi kaivata hallintoa, joka hylkää kaiken inhimillisen ja tappoi tai vangitsi miljoonia kansalaisia. Vladimir itse joutui vankilaan, koska laati kopioita The Beatlesin kaseteista, joten jos joku oli aivopesty niin hän.

Jos keskustelu Vladimirin kanssa olisi käyty toiste, en olisi noteerannut hänen kommenttejaan. Hän oli sentään lähes kahdeksankymppinen, ja monilla isovanhempien sukupolven edustajilla oli mielestäni käsittämättömiä näkemyksiä ja ajatuksia. Paheksuin hänen Amerikan-vastaisia palopuheitaan, mutta Venäjän televisio oli saanut hänet näkemään maailmassa viidensii kolonnia ja kieroja salaliittoja. Ohjasin yleensä keskustelun politiikasta joogaan, jota kumpikin harrasti. Tai sitten pyysin häntä näyttämään mykkäfilmejä, joita oli nuoruudessaan kuvannut ja joita pikkuhiljaa siirsi digitaaliseen muotoon. Viimeisimmässä olin minäkin, joskaan en vielä syntyneenä. Sen filmin Vladimir oli kuvannut perhelomalla: odottava äitini kastoi varpaat jokeen kädet vatsan päällä ja hymyili ujosti kameranalle; isä kiskoi vedestä suurta, kimaltelevan näköistä kalaa. Kamera siirtyi isästä äitiin, kun isä ojensi kalan perattavaksi. Kamera kohdistui äidin kalpeisiin kasvoihin ja mustaan tukkaan, näytti hänen irvistyksensä. Vladimir työsti paraikaa aineiston toista osaa, joka seurasi lapsuuttani vuoteen 1986, jolloin Tšernobyl räjähti ja vanhemmat erosivat.

Samalla kun Vladimir julisti neuvostonostalgiata, Ukrainaa pantiin palasiksi rautaesiripun uudelleenpystyttämisen merkeissä. Vladimiria yhdisti Putiniin sekin, että Neuvostoliiton hajoaminen oli myös hänestä ”vuosisadan suurin katastrofi”.

Jos setä ei olisi jumittunut ajatukseen Yhdysvalloista pahan alkulähteenä, hän olisi voinut syyttää uutta kotipaikkaani

Brysseliä, sillä kaikki käynnistyi asiakirjasta, joka laadittiin EU:n päämajassa kotikatuni varrella. Hän olisi voinut johtaa koko tragedian sopimukseen, jossa määriteltiin EU:n ja Ukrainan välisen kaupan ja yhteistyön luonne. Sopimuksessa käytiin läpi taloudellista ja poliittista kanssakäymistä; EU lupasi tarjota talousapua, parempaa pääsyä markkinoille sekä ennen pitkää lainsäädännön ja turvallisuuspolitiikan lähentymistä. Ukrainan runsaat maatalousresurssit ja strateginen sijainti EU:n itärajalla tekivät siitä houkuttelevan kumppanin. Venäjän mielestä naapurin kääntyminen kohti länttä oli kuitenkin uhka ja provokaatio, sillä se merkitsi vaikutusvallan ja hallinnan menettämistä suhteessa Ukrainaan, joka oli ollut Venäjän politiikassa merkittävä alue tsaarien ajoista saakka. Jos sopimus olisi todella allekirjoitettu, monikaan asia ei välttämättä olisi muuttunut, ainakaan Ukrainassa, sillä vain kaikkein optimistisimmat saattoivat toivoa, että yhdenlaista neuvostoajan krapulaa elävä maa pääsisi yhden propuskan avulla lähemmäs EU-jäsenyyttä.

Sopimusta ei kuitenkaan allekirjoitettu. Ukrainan presidentti Viktor Janukovyč arkaili tapaamisissa EU-virkamiesten kanssa ja puhui vain laimeasti vapaudesta ja demokratiasta. Marraskuussa 2013 hän tarttui Venäjän tarjoamaan pelastuspakettiin ja jätti EU:lle allekirjoittamattoman sopimuksen. Kun tieto tästä levisi, monet ukrainalaiset raivostuivat. Vaikka sopimus sinänsä oli kohtalaisen merkityksetön, se edusti askelta kohti länttä ja unelmaa elämästä vailla silmitöntä korruptiota ja Venäjän jatkuvaa painetta. ”Mikään ei siis koskaan muutu”, äiti sanoi soittaessaan Chicagosta, nielaisi siten ja nyhkytti. Katselimme TV-lähetyksiä, joissa opiskelijat kokoontuivat *Maidan Nezaležnostille*, Kiovan keskusaukiolle, osoittamaan mieltä Janukovyčsin täyskäännöstä vastaan. ”Ukrainassa mikään ei koskaan muutu”, äiti toisteli aina kun

keskustelimme, ääni epätoivosta heikkona. Tuli joulu, mutta opiskelijat pysyivät Maidanilla vielä Ukrainan talven kylmimpinä päivinä. ”Mihin tämä johtaa?” äiti kysyi, mutta en minäkään tiennyt.

Maidanin mielenosoitusten alku muistutti minua vuoden 2004 oranssista vallankumouksesta, jolla kyseenalaistettiin Janukovytsin vaalivilppi. Vallankumous hiipui keskellä samanlaisia korruptioväitteitä, joita liittyi Ukrainan kaikkiin presidentteihin. En kyennyt kiinnittymään taas uuteen vallankumoukseen, joka luultavimmin päättyisi samoin, ja olimme Vladimirin kanssa yhtä mieltä siitä, että pelkkä yritys ymmärtää Ukrainan politiikkaa oli aikamoista tuskaa. Olin opiskellut politiikantutkimusta ja jopa laatinut opinnäytteen korruption rakenteista kommunismin jälkeisessä maailmassa, mutta Ukraina häkellytti minua siitä huolimatta. Synnyinpaikkani pysyi etäisenä, tuntemattomana maana.

Maidanin tapahtumat kiinnostivat minua kuitenkin suuresti riippumatta siitä, ymmärsinkö Ukrainaa. Kun hallituksen joukot kävivät mielenosoittajien kimppuun, Maidanin mielenosoitukset kasvoivat ja vetivät puoleensa aiempaa laajemman kansalaiskirjon. Hallituksen reaktio koveni ja huipentui siihen, että tarkka-ampujat tulittivat mielenosoittajia.

Katselin uutisia järkyttyneenä. Punaisista lätäköistä, luodinrei’istä ja palavista autonrenkaista tuli mieleen aivan muuta kuin Maidan. Minun Maidanini oli toisenlainen.

”Nähdään Maidanilla.” Vaikka koulukaveri Aljona ja minä asuimme lyhyen kävelymatkan päässä toisistamme, lähdimme usein kaupungin poikki H’reštšatykille, reilun puolentoista kilometrin pituiselle keskustan kadulle, jonka varrella Maidan oli. Istuimme lämpimillä kiviportailla katsellen opiskelijoiden, perheiden ja turistien värikästä paljoutta. Kuvittelimme itsemme osaksi aukion energiaa, iloa ja loistoa. Muutin

Yhdysvaltoihin vuonna 1994, kolme vuotta Ukrainan itse-
näistymisen jälkeen, ja lähtöäni edeltävänä päivänä Aljona ja
minä menimme Maidanille, ostimme kioskista suklaajäätelöt
ja söimme ne aukiolla kävellen. Aljonalla oli koboltinsininen
mekko, jossa oli samettikaulus ja joka yllään hän näytti juuri
sen lajin *femme fatalelta*, joka halusi olla. Minulla oli karpalon-
punaista huulipunaa, joka sotki suupielet ja sai minut näyttä-
mään kömpelöltä teiniltä, joka en olisi halunnut olla. Kastanjat
kukkivat vaaleanpunertavina, mitä näki vain H'reštšatykilla, ja
keväät tuntui loppumattomalta.

Vuonna 2014 tuntui ettei kevät edes koittaisi. Hahmot TV-
ruudulla vaanivat ja syöksyivät kohti toisiaan. Kamera kiiruhti
perässä, halkoi mustaa savua ja tavoitti ampujien varjot. Lau-
kausten äänet kimpoilivat ja kaikuiivat Brysselin-huoneessani.
Sydän suorastaan takoi korvissani. Kun jotain omaa, jotain
ilmiselvästi omaksi mieltämäämme, tuhotaan silmiemme
edessä, tuhoudumme samalla itse. Katsellessani Maidanin
ampumisia tarrasin Ukrainaa koskeviin muistoihini ja pyrin
palauttamaan mieleen sen mikä oli minun ja osa minua.

Olikohan Aljona Maidanilla osoittamassa mieltään?
Pidimme yhteyttä vielä muutaman vuoden Ukrainasta läh-
töni jälkeen, mutta sitten kirjeet lyhenivät ja lakkasivat lopulta
kokonaan. Tiesin missä päin Kiovaa Aljona asui, mutten tien-
nyt mitä hänelle oli tapahtunut.

Vaikka Ukrainan ja Venäjän välit kiristyivät, ajattelin
ilman muuta ettei konflikti vaikuttaisi perheeseeni. En saat-
tanut vielä Maidanin laukausten jälkeenkään kuvitella, että
Venäjä lähtisi käynnistelemaan sotaa. Ja vaikka olisin kuvi-
tellut sodankin mahdolliseksi, pidin ilmiselvänä ettei Venä-
jän ja Ukrainan välinen yhteenotto voisi katkaista sukuni toi-
siinsa kietoutuneita juuria. Ukrainan-puoleisessa suvussa oli
romani- ja mahdollisesti juutalaistaustaa, kun taas venäläinen

haara otti kommunistien iskulauseen ”kansojen välisestä ystävydestä” tosissaan: moninaiset avioliitot johtivat siihen, että suvun ihmismosaiikkiin ilmaantui hyvinkin puolet koko Neuvostoliiton kansallisuuksista.

Kotona puhuttiin venäjää, paitsi että äidin isoisovanhemmat Asja ja Serhi puhuivat ukrainaa. En tulkinnut sitä etnisten erojen merkiksi, sillä Asja ja Serhi asuivat kylässä ja me muut Kiovassa, ja Neuvostoliiton aikaan kaupungeissa puhuttiin venäjää ja kylissä tasavaltojen paikallisia kieliä. Etnisesti venäläinen isäni ja hänen isoveljensä Vladimir osasivat ukrainaa ja tunsivat kansallisrunoilija Taras Ševtšenkon säkeitä paremmin kuin etnisesti ukrainalainen äitini. Osa sukulaisista puhui azeria, armeniaa, jiddiisiä, puolaa ja valkovenäjää. Uusia tapoja ja perinteitä ilmaantui sitä mukaa kuin uudet avioliitot ja ystävyysuhteet toivat moninaiseen piiriin lisää värejä ja kulttuureja. Koulussa täytettävien lomakkeiden kansallisuutta koskeva kohta hämmensi minua niin, etten kirjoittanut siihen mitään, mikä tyrmistytti opettajaa. Minua ei opetettu keskittymään ihmisissä etnisyyteen, kieleen tai rotuun, eikä minua kasvatettu pitämään itseäni minkään tietyn ryhmän jäsenenä. Minulta kesti vuosia oppia, että yleensä ei toimittu näin, mutta ajattelin aina, että juuri niin tulisi toimia.

Kun muutimme Chicagoon, minäkuvani pysyi yhtä epäselvänä kuin ennenkin. Kaipasin Ukrainaan jääneitä ystäviä ja isovanhempia. Kaipasin Kiovaa ja sitä, kuinka siellä kohtasivat neuvostoaikojen koruttomuus ja keskiaikaisen kultakupolinen loistokkuus. Minua alkoi masentaa; raapustelin runoja kuolemasta ja elämän turhuudesta. Olin viidentoista. Äiti ja isäpuoli pyrkivät parhaansa mukaan sopeutumaan uuteen elämäänsä, minä taas jouduin selviämään yksin siirtymästäni maasta toiseen ja lapsuudesta aikuisuuteen. Löysin uudesta kotimaasta kuitenkin pian paljon hienoja asioita. Aikuistuin 1990-luvulla

Chicagon esikaupungeissa ja innostuin Amerikan moni-ilmeisestä identiteetistä ja siitä ajatuksesta, että maa oli yhdenlainen sulatusuuni. Minulla ei ollut tarvetta määritellä itseäni. Kun minulta kysyttiin, mistä olin kotoisin, vastasin ”Venäjältä”. Suurin osa tapaamistani amerikkalaisista kykeni miten kuten hahmottamaan Neuvostoliiton taipaleen, mutta Ukrainasta he eivät tienneet mitään. Äiti oli ukrainalainen ja isä venäläinen, ja koska Neuvostoliitossa etnisyys määrittyi isän kautta, olisin hyvin voinut olla venäläinen itsekin.

Meidän suvussamme näillä asioilla ei ollut merkitystä. Koska sen paremmin Neuvostoliiton hajoaminen kuin muualle lähtö ei muuttanut suvun avomielistä suhtautumista moninaisuuteen, en ajatellut että myöskään jälleen uusi poliittinen kriisi Ukrainassa voisi sitä muuttaa.

Mutta kun Venäjän armeija ilmaantui Krimille, Vladimirin ja minun välit kiristyivät. Mitä enemmän luin uutisia – ja minähän luin niitä varmaan tunnin välein – sitä vähemmän ruumiini tuntui omalta. Tuntui että minun oli pakko katsoa karmeaa uutiskuvaa ja etsiä sieltä toivon merkkiä, mitä tahansa mikä estäisi tilannetta muuttumasta täysin hallitsemattomaksi. Mutta tankit jatkoivat vyörymistään, miehet vihreissä univormuissa pysyivät asemissaan ja minut valtasi pakokauhu.

”Älä ota sitä niin raskaasti. Ukraina sai niemimaan lahjaksi Hruštšovilta”, Vladimir sanoi. Hän yritti siis lohduttaa. Kun Vladimir ja minä keskustelimme Skypessä, Krim oli vahvasti mielessäme ja Vladimir viittasi vuoteen 1954, jolloin pääsihteeri teki niemimaasta osan Ukrainan neuvostotasavaltaa. ”Krimiläiset ovat venäläisiä, kuten mekin.”

Minua halutti sanoa että olen puoliksi ukrainalainen, mutta jätin sen tekemättä, sillä eihän sota ollut etnisyydestä kiinni, vaikka niin haluttiinkin ajatella, ja sitä paitsi minä vastustin yhä sen lajin leimoja.

KOSKETTAVA TOSITARINA VAIETUISTA SUKUSALAISUUKSISTA KESKELLÄ UKRAINAN HISTORIAN MELSKEITÄ

Punaiset seireenit kertoo Victoria Belimin oman perheen tarinan neljän sukupolven ajalta. Vuonna 2014, kun Venäjä on aloittanut sodan Itä-Ukrainassa, Yhdysvalloissa varttunut Victoria palaa Ukrainaan tutkimaan sukuunsa liittyvää arvoitusta. Kuinka isoisoisetä Nikodim menehtyi 1930-luvulla, ja miksi hänen kohtalonsa oli edelleen suvussa tabu?

Victoria tietää, että vanhojen salaisuuksien selvittäminen uuden sodan keskellä voi olla vaikeaa. Silti hän yllättyy siitä, kuinka jyrkästi etenkin isoäiti Valentina kieltää häntä sorkkimasta menneisyyttä. Neuvostoaikojen jättämä pelko on lukinnut monet kielenkannat. Mutta välirikon uhallakin Victoria haluaa saada totuuden selville.

Punaiset seireenit on vangitseva lukukokemus: muistelmateos etenee kuin dekkari ja aukoo yhä uusia näkökulmia Ukrainan veriseen historiaan.

